

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ФАРМАЦЕВТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ ФАРМАЦІЇ

**«ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЛІКАРСЬКОЇ ПОЛІТИКИ:
ПИТАННЯ ОСВІТИ, ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ»**

МАТЕРІАЛИ
VIII Всеукраїнської науково-освітньої конференції
з міжнародною участю

27 листопада 2025 року

Харків
НФаУ
2025

УДК: 615.1:167/168:351.84:615.12:338.5

**ОЦІНКА ФАРМАЦЕВТАМИ ЕФЕКТИВНОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ
ДЕРЖАВНОЇ ПРОГРАМИ «ДОСТУПНІ ЛІКИ» ТА ОРГАНІЗАЦІЇ
НАДАННЯ ФАРМАЦЕВТИЧНИХ ПОСЛУГ В АПТЕЦІ**

Нестеренко В.А., Панфілова Г.Л.

Національний фармацевтичний університет, м. Харків, України

socpharm@nuph.edu.ua

Резюме. Фармацевтичні працівники зараз здійснюють цілий комплекс послуг, які необхідно реалізувати під час обслуговування пацієнтів за програмою «Доступні ліки». Посилення комерційного та соціального навантаження на фармацевтів створює умови задля зниження їх продуктивності праці та психоемоційного вигорання. Як свідчить закордонний досвід, одним зі напрямків вирішення цієї проблеми є запровадження доплати фармацевтам за виконання роботи в рамках реалізації державних програм та проєктів.

Ключові слова: аптека, державна програма «Доступні ліки», соціальні завдання аптеки, реімбурсація вартості ліків, фармацевти, фармацевтична допомога, фармацевтична послуга

Вступ. Фармацевтична діяльність активно розвивається як й все суспільство в цілому [11,12]. Наприкінці минулого століття основним завданням аптеки був відпуск ліків за рецептами та без рецептів лікарів та дання обмеженої кількості консультацій хворим, а роль фармацевтів в організації надання допомоги в системі охорони здоров'я була доволі пасивною [5,7,11,13]. Активний розвиток фармацевтичного ринку та підвищення вимог громадян до рівня надання ним медичної та фармацевтичної допомоги в системі охорони здоров'я призвели до суттєвих змін у роботі фармацевтів та аптечних закладах в цілому.

На даний час фармацевтичні працівники розглядаються як активні учасники лікувально-профілактичного процесу у разі надання хронічним хворим медичної допомоги, а також вони беруть активну участь у державних програмах

та соціальних проєктах [6,8,9,10,13]. Одним із яскравих прикладів активної участі аптек є впровадження з 2017 року державної програми «Доступні ліки» [1,3,4]. З перших років її реалізації аптечні заклади різних форм власності та господарювання зайняли активну професійну та соціальну позицію в національній системі охорони здоров'я. Особлива місце аптечні заклади займають в організації доступної фармацевтичної допомоги та послуги в прифронтових регіонах країни. Надання населенню ефективної фармацевтичної допомоги та послуги за умов воєнного стану є складним питанням, яке повинно вирішуватися на макро- та мікроекономічних рівнях функціонування системи охорони здоров'я. При цьому слід зазначити, що з кожним роком збільшується комерційне, соціальне та психоемоційне навантаження на фармацевтів, що може мати вкрай негативні наслідки в організації їх ефективної роботи. Особливої актуальності це має у разі обслуговування хворих за державно. Програмою «Доступні ліки», яка для соціально незахищених категорій населення є єдиною можливістю отримати доступні та ефективні ліки. Означене твердження й дозволило сформулювати мету наших досліджень.

Мета: провести аналіз ефективності та визначення особливостей реалізації програми «Доступні ліки» в мережевих аптеках, які функціонують в одному із обласних центрів України за допомогою соціологічного опитування фармацевтів.

Методи та матеріали. На попередньому етапі досліджень була розроблена анкета, яка містила 5-ть запитань закритого типу. Передбачалось що опитування буде проводитися в експрес-режимі, тому всі питання мали лаконічне формулювання. В опитуванні приймало участь 74 фармацевтів, які беруть безпосередню участь у відпуску ліків за означеною програмою «Доступні ліки» [3]. Сукупність респондентів було сформована за правилами випадкової вибірки. Від усіх учасників опитування була отримана згода на участь у цих дослідженнях з подальшим їх аналізом й оприлюдненням зі збереженням анонімності. Сукупність опитаних розподілилась таким чином, фармацевти: жіночої статті –

48 особи (64,86%); чоловічої статті – 26 (35,14%); у віці до 25 років – 21 особа (28,37%); у віці від 25 до 35 років – 19 особи (25,67%); у віці від 36 до 45 років – 17 особи (22,98%); у віці від 46 до 55 років – 8 осіб (10,81%); у віці від 56 до 65 років – 5 осіб (6,76%); у віці від 66 до 75 років – 4 осіб (5,41%). Слід зазначити, що всі опитані фахівці мешкали в обласному центрі України та працювали, у переважній більшості, в аптеках, що входять у структуру мереж національного масштабу.

У дослідженнях використовувалися математико-статистичні, соціологічні та організаційно-економічні методи аналізу, а також комплекс загальнотеоретичних методів (історичний, логічний, порівняльний, графічний, гіпотетично-дедуктивний тощо). Статистична обробка даних проводилася з використанням сучасного ліцензованого програмного забезпечення (StatSoft. Inc., 2014; STATISTICA версія 12.7, травень 2015), а також стандартизованих таблиць варіаційної статистики. Значення $p < 0,05$ вважалося статистично значущим

Результати дослідження. Перше запитання нашої анкети стосувалося оцінки ефективності реалізації програми «Доступні ліки». Так, на запитання «На Вашу думку програма «Доступні ліки» дозволила підвищити доступність ліків для хронічних хворих», особливо за умов воєнного стану?» переважна кількість опитаних відповіли позитивно. Варіант відповіді «Так» відмітили 70 осіб, що складало 94,60% від усіх респондентів, які брали участь в нашому опитуванні (рис. 1). Звертає той факт, що тільки один респондент відмітив варіант відповіді «Маю труднощі з відповіддю». Тобто можна стверджувати, що лівова частка опитаних має чітку та позитивно зафарбовану позицію стосовно ефективності реалізації державної програми у напрямку підвищення доступності ліків для хронічних хворих. На цей факт також звертають увагу й міжнародні фахівці, які аналізували наслідки впровадження цієї програми для населення країни [1]. Фахівці відмічають підвищення рівня соціально-економічної доступності препаратів за певними фармакотерапевтичними групами ліків та посилення

конкуренції у ціновому діапазоні між ліками, що приймаю та не приймають участь у програмі [1].

Це важливе питання, які набуває особливої актуальності за умов воєнного стану в країні та високого рівня очікування населення стосовно соціальної справедливості та рівного доступу населення до ресурсів охорони здоров'я. Ефективне виконання державних гарантій, які пов'язані з наданням фармацевтичної допомоги хронічним хворим формує підґрунтя задля суспільної стабільності у країні та формування національної безпеки.

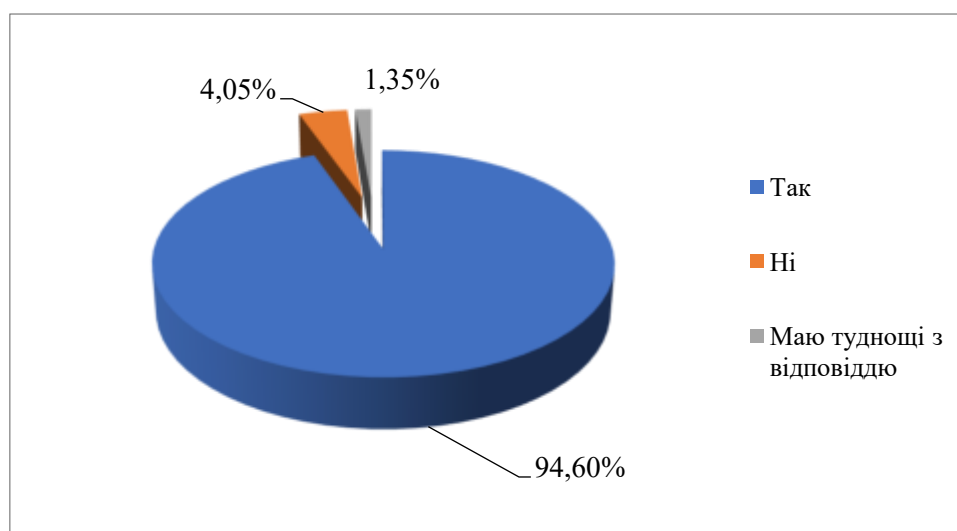

Рис.1 Результати обробки результатів опитування на перше запитання анкети («На Вашу думку програма «Доступні ліки» дозволила підвищити доступність ліків для хронічних хворих», особливо за умов воєнного стану? (Один варіант відповіді)»)

Друге закрите запитання передбачало визначити ставлення фармацевтів до сплати тих послуг, які вони надають під час обслуговування хворого за зазначеною державною програмою. Нас не здивував факт того, що 100% опитаних відмітили, що за це держава повинна сплачувати гроші за ці послуги. Ми також погоджуємося з цим та за кордоном існує практика матеріального заохочування фармацевт у разі здійснення ними комплексу фармацевтичних послуг [5,9,10,13]. За прикладом Великобританії, США, Канади вартість таких фармацевтичних

послуг повинна бути сплачена за рахунок державних або інших суспільних фондів. Треба не забувати, що на сучасних фармацевтів істотний вплив здійснюють різні комерційні технології під час обслуговування клієнтів. За цих умов втрати часу на обслуговування хворих на хронічні патології за державною програмою призводить до втрати робочого часу, який вони вразі були б витратити на клієнта з комерційної пропозицією щодо придбання ліків. Це буде мати безпосередній вплив на заробітну платню фармацевтів. Тому вважаємо за доцільне запровадити оплату вартості обслуговування хворих за програмою «Доступні ліки» за рахунок держави.

Запитання №3 анкети й передбачало визначити середню тривалість (хвилини), яку фармацевти витрачають на обслуговування одного відвідувача поза державною програмою, що досліджується. У переважній більшості, це так звані «комерційні клієнти», які оплачують вартість ліків за рахунок власних коштів. Результати обробки даних на рис. 2 (запитання №3).

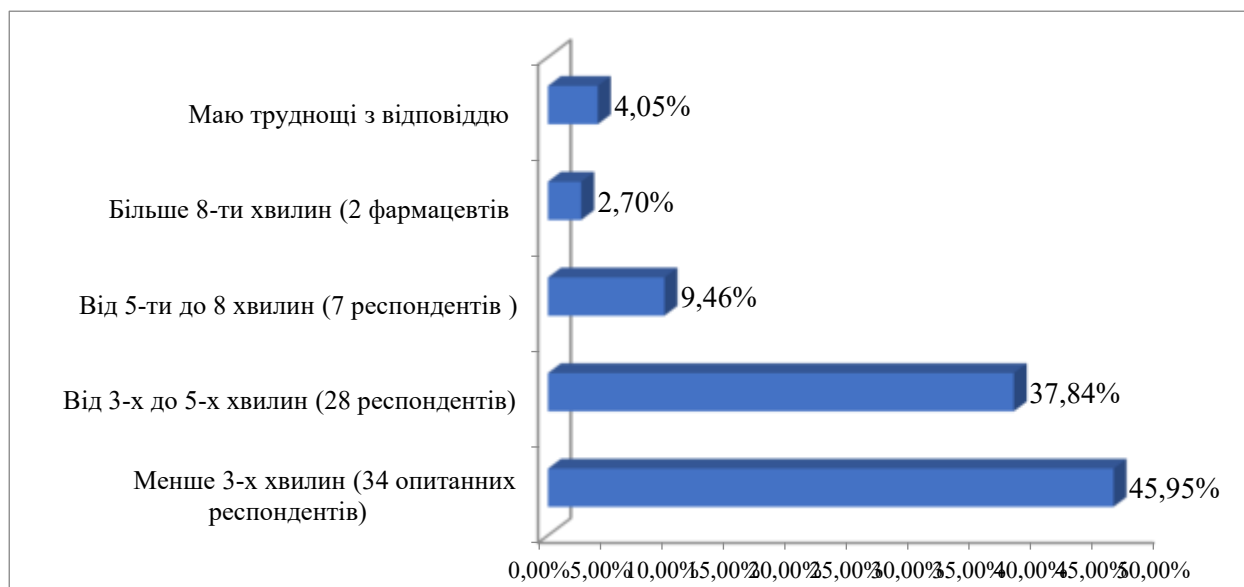

Рис.2 Аналіз результатів обробки даних на запитання №3 анкети

Треба звернути увагу, що більшість опитаних витрачали на обслуговування хворих поза програмою «Доступні ліки» менше 3-х хвилин. Більше 37,84% опитаних респондентів (28 осіб) відмітили, що вони витрачають

на обслуговування комерційних клієнтів в аптечних закладах від 3 до 5 хвилин робочого часу.

З зростанням інтервального діапазону часу, який витрачається на обслуговування зазначених клієнтів кількість респондентів зменшується. Так, наприклад, всього 7 респондентів, що складає 9,46% від загальної сукупності опитаних витрачають від 5-ти до 8 хвилин. 4,05% опитаних мали труднощі з відповіддю на це запитання. Таким чином можна стверджувати, що майже половина опитаних фармацевтів витрачають до 3-х хвилин на обслуговування групи комерційних клієнтів.

Обслуговування хворих програмою «Доступні ліки» з зрозумілих причин може входить у конкурентну позицію відносно відпуску ліків так званим групам «комерційних клієнтів», які будуть сплачувати вартість відпущених ліків за рахунок власних коштів. Результати порівняльного аналізу даних, які були отримані за обробкою даних по запитанню №3 та №4 відображені на рис. 3.

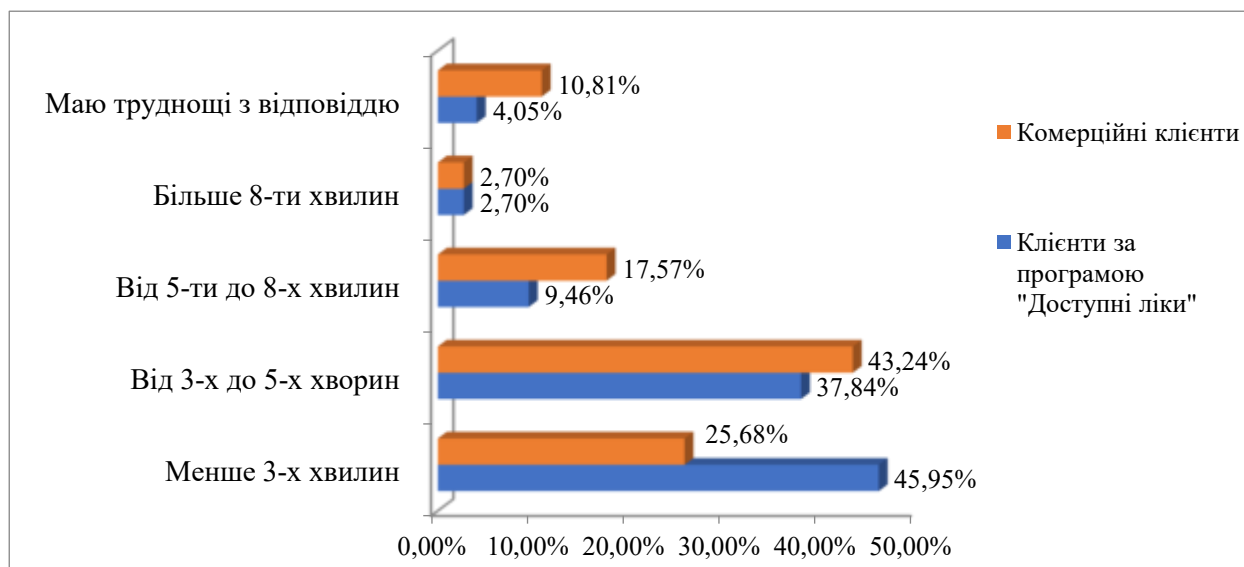

Рис.3. Результати порівняльного аналізу даних опитування респондентів на запитання №3 та №4 анкети

Як бачимо за даними зазначеного рисунку на обслуговування хронічного хворого за програмою «Доступні ліки» найбільша кількість опитаних

фармацевтів витрачають від 3-х до 5-ти хвилин. На противагу цьому, на обслуговування комерційного клієнта найбільша кількість опитаних припадала на часовий інтервал до 3-х хвилин (45,95%). 25,68% опитаних витрачають більше 3-х хвилин на надання фармацевтичної допомоги та послуги хворим за програмою «Доступні ліки». Від 5-ти до 8-ми хвилин 17,54% опитуваних респондентів витрачають у своїй роботі на обслуговування хворих за означеною програмою на противагу комерційним клієнтам – 9,46% респондентів. Рівна кількість фармацевтів (2 фахівця) витрачала на обслуговування двох типів клієнтів більше 8-ми хвилин. На наш погляд, треба звернути увагу на той факт, що значно більша кількість опитаних фармацевтів (8 осіб або 10,81%) мали труднощі з відповіддю у разі обслуговування хронічних хворих за означеною програмою.

Останнє запитання анкети передбачало визначити думку респондентів стосовно вартості обслуговування хронічних хворих за програмою «Доступні ліки». Результати обробки даних наведені на рис. 4.

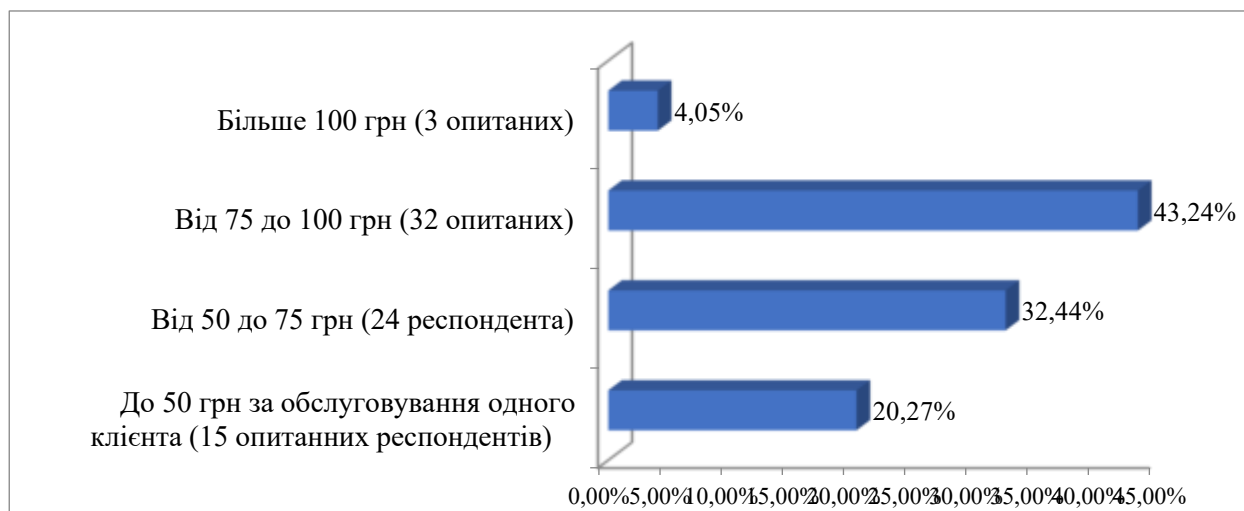

Рис. 4. Аналіз відповідей фармацевтів стосовно визначення грошової винагороди за надання фармацевтичної послуги хронічним хворим, які обслуговуються за державною програмою «Доступні ліки»

Звертає на себе увагу той факт, що майже половина опитаних фахівців вважає, що за одного такого відвідувача держава повинна доплачувати фармацевтам від 75 до 100 грн. Таку думку висловили 32 респондента, що складає 43,24% від загальної кількості опитаних. Це домінуюча позиція, яку висловили учасники нашого опитування. Треба також відмітити, що з зростанням суми (до 50 грн; від 50 до 75 грн; від 75 до 100 грн) кількість опитаних респондентів, які відмітили певні варіанти відповіді поступово збільшувалась. Варіант відповіді «Більше 100 грн» відмітило всього 3 фахівця, що складає 4,05% від загальної кількості респондентів, які брати участь в наших дослідженнях.

Узагальнюючи результати проведених досліджень можна стверджувати про наступне. Переважна більшість опитаних респондентів усвідомлює, що програма «Доступні ліки» є важливою подією в національній системі охорони здоров'я. Вона допомагає вирішувати болючі питання підвищення доступності ліків для населення країни. Це має особливе значення за умов воєнного стану та поступового зростання цін на споживчі товари та комунальні послуги.

Воєнна агресія з боку сусідньої країни лише загострила проблеми недостатнього рівня фінансування процесу надання хронічним хворим медичної та фармацевтичної допомоги. При цьому, переважна більшість опитаних фахівців вважає, що фармацевтична допомога та послуга, яка надається хронічним хворим на програмою «Доступні ліки» повинна оплачуватися за рахунок держави. Як свідчить міжнародний досвід, така практика вже існує у країнах ЄС [5,8-10]. Вирішення цього питання дозволить сформувати необхідні мотиваційні механізми в практичній роботі фармацевтів.

За умов поглиблення соціально-економічної кризи матеріальна підтримка фармацевтів є важливою та допоможе фахівцям відчувати себе захищеними у державі та мати суспільне визнання та повагу. Все це у комплексі буде, на нашу думку, сприяти покращенню психоемоційного стану фахівців фармацевтичної галузі, які зараз

виконують дуже багато соціально орієнтованих завдань від держави у національній системі охорони здоров'я.

Висновки. За даним соціологічного опитування фармацевтів (N=74 особи) встановлено, що 94,60% вважають, що програма «Доступні ліки» підвищила доступність ліків на внутрішньому фармацевтичному ринку. 100,0% опитуваних фахівців вважають, що обслуговування хронічних хворих, яке здійснюється за програмою «Доступні ліки» повинно сплачуватися державою.

Доведено, що переважна більшість опитаних фармацевтів (43,24%) відмітили, що на обслуговування хронічних хворих за програмою «Доступні ліки» витрачають від 3-х до 5-ти хвилин. В свою чергу, на обслуговування одного, так званого «комерційного клієнта», більшість опитаних фахівців (45,95%) витрачає менше 3-х хвилин. Таким чином, фармацевтичне обслуговування хворих за програмою «Доступні ліки» потребує, на думку фахівців, більше часу, ніж на інших відвідувачів аптеки.

На думку більшості (43,24%) опитаних, вартість надання фармацевтичної допомоги та послуги, яка здійснюється під час обслуговування хронічних хворих за програмою «Доступні ліки» повинна коливатися у діапазоні значень 75 до 100 грн.

Підсумовуючи результати проведеного дослідження можна стверджувати, що переважна більшість опитаних фармацевтів вказує на те, що програма «Доступні ліки» має велике значення у вирішенні питання підвищення рівня доступності ліків, але обслуговування хронічних хворих повинно здійснюватися на платних умовах. Це обумовлено втратами робочого часу, психоемоційними та інтелектуальними навантаженнями, які фахівці відчують під час обслуговування зазначеної групи відвідувачів аптеки.

Література:

1. ВООЗ представила результати оцінки програми «Доступні ліки». Надано рекомендації. *Щотижневик «Аптека»*. 2023 р. № 40(1411). URL: <https://www.apteka.ua/article/677292> (дата звернення: 15.10.2025).

2. Національна служба охорони здоров'я. Е-дані. Аналітичні панелі (даршборди). URL: <https://edata.e-health.gov.ua/e-data/dashboard/pharmacy-mar> (дата звернення: 07.11.2025).
3. Нестеренко В. А., Панфілова Г. Л Аналіз результатів соціологічного опитування фармацевтів з питань оплати послуг, які надаються в аптеках за програмою «Доступні ліки». *Підготовка спеціалістів фармації в рамках концепції «навчання протягом життя (life long learning): наука, освіта : матеріали III наук.-практ. Internet-конф. з міжнар. участю, м. Харків, 23-24 жовт. 2024 р., Харків : НФаУ, 2024. С. 401–402.*
4. Програма реімбурсації продовжує розвиватися *Щотижневик «Аптека»*. 2023. № 34(1405). URL: <https://www.apteka.ua/article/672246> (дата звернення: 11.10.2025).
5. A Qualitative Evaluation of the Australian Community Pharmacy Agreement / J. K. Jackson et al. *Pharmacy (Basel)*. 2023. Vol. 11, Iss.6. P. 188. DOI: <https://doi.org/10.3390/pharmacy11060188> (Date of access: 12.10.2025).
6. Rabia Hussain, Zaheer-Ud-Din Babar. Global landscape of community pharmacy services remuneration: a narrative synthesis of the literature. *Journal of Pharmaceutical Policy and Practice*. 2023. Vol.16, article number: 118. URL: <https://joppp.biomedcentral.com/articles/10.1186/s40545-023-00626-0> (Date of access: 14.11.2025).
7. Patients' Expectations of Evidence-Based Service at the Pharmacy Regarding Information on Self-Care of the Feet for Persons with Diabetes at Risk of Developing Foot Ulcers - A Cross-Sectional Observational Study in Sweden. / Hellstrand Tang U. et al. *Patient Prefer Adherence*. 2023. Vol.17, Iss.35. P. 3557–3576. DOI: 10.2147/PPA.S435632 (Date of access: 10.10.2025).
8. Pharmacy services. URL: <https://www.pgeu.eu/pharmacy-services> (Date of access: 03.11.2025).
9. Pharmacy services in Europe: evaluating trends and value executive summary. URL: <https://www.pgeu.eu/wp-content/uploads/2019/03/ISBE-EXECUTIVE->

- SUMMARY_Pharmacy-Services-in-Europe_Evaluating-Trends-and-Value_-20210205_PUBLIC.pdf (Date of access: 24.10.2025).
10. Pharmacy services in Europe: evaluating trends and value executive summary. Report. URL: https://www.pgeu.eu/wp-content/uploads/2019/03/ISBE-Report_Pharmacy-Services-in-Europe_Evaluating-Trends-and-Value_-FINAL_20201209.pdf (Date of access: 01.11.2025)
11. Resolution CM/Res (2020) on the implementation of pharmaceutical care for the benefit of patients and health services. URL: <https://www.pgeu.eu/wp-content/uploads/2019/03/EDQM-Resolution-on-Pharmaceutical-Care.pdf> (Date of access: 14.11.2025).
12. Regional digital health action plan for the WHO European Region 2023–2030. URL: <https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/360950/72wd05e-DigitalHealth-220529.pdf?sequence=2> (Date of access: 09.11.2025)
13. Sato N., Fujita K., Kushida K. Exploring the factors influencing the quality of «Health Support Pharmacy» services in Japan: Perspectives of community pharmacists. *Res Social Adm Pharm.* 2020. Vol.16, Iss.12. P. 1686–1693. DOI: <https://doi:10.1016/j.sapharm.2020.02.012> (Date of access: 17.10.2025)

Summary. Pharmaceutical workers now provide a whole range of services that must be implemented when serving patients under the «Affordable Medicines» program. The increased commercial and social burden on pharmacists creates conditions for reducing their labor productivity and psycho-emotional burnout. As foreign experience shows, one of the directions for solving this problem is to introduce additional payments to pharmacists for performing work within the framework of the implementation of state programs and projects.

Keywords: pharmacy, state program «Affordable Medicines», social tasks of the pharmacy, reimbursement of the cost of medicines, pharmacists, pharmaceutical aid, pharmaceutical service.